

beti izâle etmemekte, sadece su buluncaya kadar zaruret sebebiyle kabul edilen geçici bir temizlik sağlamaktadır. Bu anlayış farkından çıkan netice şudur: Son görüşe göre, teyemmüm eden kişi özür* sahibine benzediğinden namaz vakti girmeden yapacağı teyemmüm muteber sayılmayıp farz namazların her biri için vakti girdiği andan itibaren yeniden teyemmüm yapması gerekir. Diğer görüşte ise teyemmüm her yönüyle yıkanma yerine geçtiği için vakti girmeden önce teyemmüm yapmak câiz olduğu gibi bir teyemmümle birden fazla vakit namazı kılmak da mümkündür. Her iki görüşe göre, gerek abdest gerekse gusül yerine yapılan teyemmümün, su bulunduğu ve veya kullanma engeli ortadan kalktığı anda bozulması sebebiyle bu temizliklerin su ile yeniden yapılması gerekir (ayrıca bk. TEYEMMÜM).

İslâm'a göre gerek hayız gerekse cünüplük hali kişiyi necis kılmaz. Bu sebeple cünüplük veya hayız halinde bulunan kişilerle birlikte bir mecliste oturup sohbet etmenin, yemek pişirmenin, beraber yiyip içmenin vb. muâşeretinde bulunmanın herhangi bir sakıncası yoktur. Geçmiş bazı dinlerde ve Câhiliye inançlarında mevcut bu tür telakkileri Hz. Peygamber söz ve fiilleriyle kaldırmıştır (meselâ bk. Buhârî, "Hayız", 3, "Gusül", 23-24; Tirmizî, "Tahâret", 89, 100).

BİBLİYOGRAFYA:

Lisânü'l-‘Arab, "cnb" md.; *el-Muvaţta‘*, "Tahâret", 71, 73, 78, 85, "Kur‘ân", 1; *Müsned*, I, 84, 109, 125; II, 90, 178, 222; V, 115, 146, 147; VI, 26, 85, 91; Dârimî, "Vuđû‘", 75; Buhârî, "İlim", 50, "Gusül", 22, 23, 24, 27, 28, "Teyemmüm", 5, 6, "Şavm", 22, 25, "Hayız", 3, "Cenâ‘iz", 8; Müslim, "Hayız", 11, 12, 21, 22, 80-81, 87-89, 115, 116; İbn Mâce, "Tahâret", 99, 111; Ebü Dâvûd, "Tahâret", 82, 83, 87, 88, 89, 91, 103, 123; Tirmizî, "Tahâret", 80, 89, 92, 100; Nesâî, "Tahâret", 129, 130, 162, 165, 171, 203, "Kasâme", 46; Taberî, *Câmi‘u'l-beyân* (Bulak), XXVII, 118-119; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, I, 77-78; Kâsânî, *Bedâ‘î‘*, I, 36-37, 44-45, 55; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-ğayb*, XXIX, 194-195; İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Herrâs), I, 199, 204-206, 252; Nevevî, *el-Mecmâ‘*, II, 134-139, 159, 210; Karâfî, *el-Furûk*, Kahire 1347 — Beyrut, ts. (Âlemü'l-kütüb), II, 114-116; Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, I, 75, 97-98; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ‘*, I, 28-29; a.mlf., *Şerhu Mün-tehe'l-irâdât*, Beyrut, ts. (Âlemü'l-kütüb), I, 74-75; Harâşî, *Şerhu Muhtasarı Halîl*, I, 161, 162; Şevkânî, *Neylü'l-euţâr*, I, 243-245, 259-262; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, I, 57, 58, 159; Sâlih el-Ezherî, *Cevâhirü'l-iklîl*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma‘rife), I, 5; Saïd Ebü Ceyb, *el-Kâmûsü'l-fıkhî*, Dimaşk 1402/1982, s. 67-68; "Cenâbet", *İA*, III, 90; "Clean and Unclean", *IDB*, I, 641-648; "Purity and Impurity", *Ejđ.*, XIII, 1405-1414; *Mv.F.*, XIV, 268-269; XVI, 47-58.

SALİM ÖĞÜT

CENÂBÎ AHMED PAŞA CAMİİ

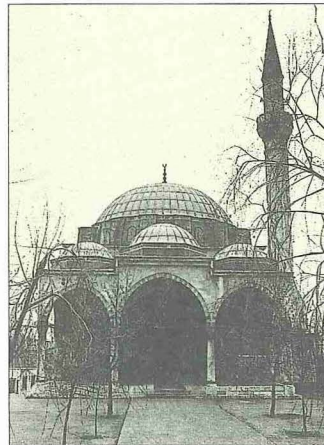
Mimar Sinan'ın
Ankara'daki tek eseri.

Ulucanlar caddesi üzerinde bulunan cami, *Tezkiretül-bünÿân*, *Tezkiretül-ebniye* ve *Tuhfetül-mi‘mârîn* gibi Mimar Sinan'ın hayatını ve eserlerini topluca veren üç yazmada da kaydına rastlandığı ve üslubundan açıklıkla anlaşıldığı üzere bir Mimar Sinan eseridir. Cümle kapısı üzerinde yer alan kitâbe, caminin Kanûnî Sultan Süleyman döneminde Ankara'da Anadolu beylerbeyi olarak görev yapan Cenâbî Ahmed Paşa tarafından 973 (1565-66) yılında yaptırıldığını göstermektedir. Kuzeypoğusunda bir hazire içinde Cenâbî Ahmed Paşa'nın türbesiyle XVIII. yüzyıla tarihlenen Azimî Türbesi yer alır. Cami ile aynı tarihe ait olduğu kabul edilen türbeden başka yakın çevrede bir mevlevihâne ile bir çeşme ve bugün tamamen ortadan kalkmış olan bir hamamın varlığına rastlanmakta ve bunlardan caminin tek başına tasarlansaydı bir külliye fikri çerçevesinde ele alındığı anlaşılmaktadır. Bugün bakımlı ve ibadete açık durumda olan yapının, giriş kapısının yanlarındaki pencerelerin üzerinde yer alan kitâbelerden 1217 (1802) ve 1305 (1887) tarihlerinde onarılarak yenilendiği öğrenilmektedir; Cumhuriyet döneminde ise 1940'ta ve 1959-1970 yılları arasında onarımdan geçirilmiştir.

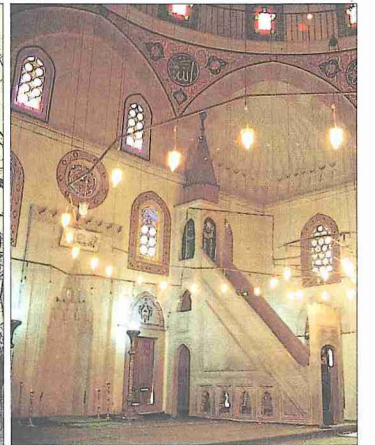
Plan olarak kare mekân üzerine tek kubbeli bir şema gösteren yapı kesme taştan inşa edilmiştir; eğimli bir arazi üzerine kurulduğu için güney cephesi kuzey cephesine oranla daha yüksektir. Kuzey cephesini kaplayan ve dört mermer sütuna oturan üç kubbeli bir son cemaat yeri ile dışa açılmaktadır. Yan-

larda tek, cephede ise üç sivri kemerli açıklığı olan son cemaat yeri zeminden iki basamakla yükseltmiştir. Cephenin ortasında yer alan kemer diğerlerinden daha geniş ve yüksek tutulmuştur. Kemer örgülerinde iki renkli taş işçiliği uygulanmıştır. Üst örtü sisteminde iki yan kubbeye karşılık ortadaki kubbenin daha büyük inşa edildiği ve göbek kısmına da yakın tarihlerde yenilenmiş kalem işi büyük bir madalyonun işlendiği görülmektedir. Son cemaat yerinin ortasında yer alan mukarnas kavsaralı ve geometrik geçmeli geniş bir bordürle çevrili mermer taçkapı eksenden biraz sağa kaymıştır. Girişin üzerini örten hafif basık kemer iki renkli taş işçiliğine sahiptir ve üstünde kartuş içine alınmış olan sülüs hatlı inşa kitâbesi yer almaktadır. Son cemaat yerine kapının iki yanına gelecek şekilde simetrik olarak ikişer dikdörtgen pencere açılmıştır. Dıştan demir parmaklıkla örtülü pencerelerin sivri kemerlerinde yine iki renk taş işçiliği göze çarpar. Pencerelerin aralarına mukarnaslı birer mihrabiye yerleştirilmiştir.

Yapının düzgün bir kesme taş işçiliği gösteren cephelerini üçlü silmeden oluşan kalın bir korniş kademeli olarak ikiye ayırmaktadır. Altta kalan duvar yüzeylerine üç cephede de iki sıra halinde dörder pencere açılırken üst kısımlara yalnızca ikişer pencere yerleştirilmiştir. Mihrap duvarının orta kısmında ayrıca yuvarlak bir pencereye daha yer verilmiştir. Kesme taştan silindirik gövdeli ve tek şerefeli minare kuzeybatı köşesinde yükselmektedir. İç mekâna girildiğinde istirdide biçimindeki tromplarla geçilmiş bir kubbe ile karşılaşılır. Trompların üzerini örten sivri kemerlerde iki renkli taş işçiliği görülür. Kubbenin oturduğu sekizgen kasağa on altı pencere açılmıştır. Kubbe göbeğinde kalem işinden

Cenâbî
Ahmed Paşa
Camii ve
içinden
bir görünüşü -
Ankara

Cenâbî
Ahmed Paşa
Türbesi

bugün yenilenmiş olan bir madalyon süslemesi yer alır. Mermer mukarnaslı mihrap sade bir işçilik gösterir; yine mermerden olan minber ile geometrik geçmeli mermer korkuluk levhalarıyla dikkat çeken iki katlı müezzin mahfili de bu sade üslubu sürdürür. Minberde 1305 (1887) tarihini veren sülüs bir kitâbe mevcuttur. İç mekânda süslemede aşırılıktan özenle kaçınılarak sadeliğe yönelindiği dikkat çeker. En önemli süsleme unsuru, kubbenin içi ile birlikte pencerelerin üzerinde görülen kalem işi bezemelidir.

Cenâbî Ahmed Paşa tarafından yaptırılan ve cami ile aynı tarihlerde (1565-1566) tamamlandığı sanılan türbe caminin kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Mimar Sinan veya onun üslubunu sürdüren bir mimar tarafından yapıldığı kabul edilen türbe, kesme taştan sekizgen planlı kubbeli bir yapıdır. Caminin avlu zemininden biraz daha yüksekte kalan türbe, mimari açıdan klasik Osmanlı türbelerinin karakteristik özelliklerini taşır.

Cenâbî Ahmed Paşa Camii, Mimar Sinan döneminde değişik denemelerle uygulanan bir plan şeması olan tek kubbeli yapı tipinin ilginç bir örneğidir ve klasik Osmanlı mimarisinin Ankara'daki tek temsilcisi olması bakımından önemli bir yere sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 169; Sâî, *Tezkiretü'l-ebniye*, s. 26, 81; Gönül Öney, *Ankara'da Türk Devri Yapıları*, Ankara 1971, s. 55-57, 117-118; İ. Hakkı Konyalı, *Ankara Camileri*, Ankara 1978, s. 92-101; *Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1983, I, 399-407; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 274; Zeki Sönmez, *Mimar Sinan'ın İlgili Tarihi Yazmalar-Belgeler*, İstanbul 1988, s. 31, 67, 84; Hikmet Turhan Dağlıoğlu, "Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa Camii ve Cenâbî Ahmed Paşa Camii ve Türbesi", a.e., s. 221-222.

SELD A KALFAZADE

CENÂBÎ MUSTAFA EFENDİ

(ö. 999/1590)

el-'Aylemü'z-zâhir adlı
eseriyle meşhur olan
Osmanlı tarihçisi.

Halep, Mekke, Bursa ve Edirne kadılıklarında bulunan Niksarlı Emîr Hasan Efendi'nin oğlu olup aynı zamanda Anadolu seyyidlerindedir. "Fahrü'l-müderrişin" ve "Emîrzâde" olarak da anılan Cenâbî Efendi, daha önce pek çok âlim yetiştirmiş bir aileden gelmektedir. Tahsilini İstanbul'da çeşitli medreselerde tamamladı. Devrin meşhur müfessir ve şeyhülislâmı Ebüssuud Efendi'nin hizmetine girerek bir süre ondan ders gördü. 1573'ten itibaren Dâvud Paşa, Kariye, Sahn, Süleymaniye ve Selimiye medreselerinde müderrislik yaptı. 1586 yılında Remzizâde'nin Kudüs'e tayini üzerine boşalan Halep kadılığına gönderildi. 1588'de azledildi; 1590'da Halep'te vefat etti.

Cenâbî Mustafa Efendi, kendisiyle aynı dönemde yaşamış olan Kalkızâde Hasan Çelebi ile Beyânî tarafından doğruluktan ayrılmayan bir kişi olarak tanıtılmaktadır. Şiirlerinde Cinânî mahlasını da kullandığı için zaman zaman Bursalı Mustafa Cinânî (ö. 1595) ile karıştırılan Cenâbî, özellikle Arap edebiyatı ve tarih konularında kaleme aldığı eserlerle tanınmıştır. Rumeli kazaskerliği rûznâme defterlerinden, İstanbul'da kendi adıyla anılan 20 akçeli bir medresesi olduğu anlaşılmaktadır (*Rûznâme Defteri*, Şer'iyye Sicilleri, İstanbul Müftülüğü Arşivi, nr. 4, s. 7, 31; *Rûznâme Defteri*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 5193/4, vr. 54^a).

Eserleri. Cenâbî'nin en meşhur eseri, el-'Aylemü'z-zâhir fi ahvâli'l-evâ² il ve'l-evâhîr adlı umumi tarihidir. el-Hâfilü'l-vasî² ve'l-'Aylemü'z-zâhirü'l-muhtî, el-Bahrü'z-zehhâr ve'l-'Aylemü't-ıttayyâr, el-Bahr, Târîhu'l-Cenâbî adlarıyla da anılan, ancak daha çok "Cenâbî Tarihi" diye meşhur olan bu eser, kendisine umumi tarih yazan ilk Türk tarihçisi olma niteliğini kazandırmıştır. Bütün İslâm devletlerinin ayrı ayrı ele alındığı eser Arapça yazılmış bir İslâm tarihi olup günümüze ulaşmayan birçok kaynaktaki bilgileri de ihtiva etmektedir. Devletlerden hareketle ve her birine bir bölüm (bab) ayrılmak suretiyle bir mukaddimedden sonra seksen iki devletin ele alındığı eser, Hz. Peygamber devrinin de ilâvesiyle seksen altı bölüm olarak düzenlenmiştir. el-'Aylemü'z-zâhir'in başlıca bölümlerini peygamberler tarihi, İslâm öncesi devletler ve kavimler, Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn devri, Şam ve Endülüslü Emevîler, Abbâsîler, İdrîsîler, Ağlebîler, Muvahhidler, Tolunoğulları, Fâtımîler, Eyyübîler, Tâhirîler, Saffârîler, Gazneliler, Büveyhîler, Selçuklular, Karamanoğulları, Osmanlılar, Hârizmşahlr, Çobanoğulları, Karakoyunlular, Akkoyunlular vb. devletlerin tarihleri teşkil eder.

Metot bakımından klasik Arap tarihçiliği geleneğine uygun şekilde yazılan eserde başvurulan kaynakların tenkidine yer verilmesi ve nerelerde hangi kaynakların kullanıldığı belirtilmesi, Cenâbî'nin tarih anlayışını göstermesi bakımından önemlidir. 1587'de tamamlanan eser Sultan III. Murad'a ithaf ve takdim edilmiştir. 997 (1588-89) yılına kadar gelen Osmanlı tarihi bölümü de-

Cenâbî
tarihinin
Arapça
muhtasarı olan
*Nihâyetü'l-
merâm*'ın
ilk iki sayfası
(Köprülü Ktp.,
nr. 1031)

